

Stručni rad:
UDK:37.017:371.214
DOI:10.7251/ZND2106362T

NASILJE U ŠKOLI KAO TREND SAVREMENOG DRUŠTVA

Dipl.soc.radnik Bojan Trgić
Mikro mreža, Gradiška

Mr.sci Slavko Milić
Centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Crne Gore
„Defendologija“

Apstrakt: U današnje vrijeme, pod uticajem različitih faktora iz okoline, vaspitanje djece, kao jedan od najvažnijih ciljeva svakog društva, našao se u krizi, kako u školi, tako i u porodici. Zapostavljene su temeljne norme ponašanja i agresivnost i nasilje su sve više prisutni u međusobnoj komunikaciji između odraslih i djece, ali i među samom djecom. Postoji tendencija opšteg neprihvatanja i šikaniranja među djecom, što dovodi do povlačenja djece u sebe. Zbog toga se mnoga od njih, uprkos svojim potencijalima, često nalaze na margini školskih aktivnosti. Škole se neće moći transformisati u škole bez nasilja sve dok ne budu imale poticaja izvana koji će moći inicirati promjene u samoj školi. Zbog toga je važno da se kroz realizaciju brojnih programa prevencije za suzbijanje vršnjačkog nasilja podstakne unutrašnja promjena u školi koja će stvaranje nenasilnog okruženja u školi doživljavati kao jedan otvoren proces koji teži stalnom otklanjanju barijera za saradnju između škole i porodice, te jačati kompetencije škole i njeno participiranje u vaspitanju sve djece. Te promjene znače promjenu stavova i sistema vrijednosti u školi, isticanje važnosti i vrijednosti individualizacije i jačanja ličnosti pojedinca naspram kolektiviteta, te njegovanje i uvažavanje različitosti. U samom radu ukazaćemo na neke probleme sa kojima se škole svakodnevno suočavaju, a vezani su za nasilničko ponašanje učenika, kao i vršnjačko nasilje koje je u sve većoj ekspanziji u našem društvu.

Ključne riječi: nasilje, učesnici, škola, vršnjačko nasilje, društvo.

Uvod

Bilo koji vid nasilja u školama je samo segment nasilja koje postoji u društvenom okruženju i svakodnevnom životu svakog djeteta. S priličnom sigurnošću i s velikom vjerovatnoćom bi se moglo tvrditi da je nasilje u školi pojava koja postoji otkad postoji i škola, odnosno obrazovna ustanova. Ispravnije je možda reći, ili prihvatljivije u društvu da je ono što sada nazivamo nasiljem u školama bilo oduvijek prisutno u školama i mnogo puta opažano kao nešto što je neizbježno, smatralo se da to tako treba biti. Takav oblik učeničkog ponašanja, nasilje i “pravilo jačeg” dakle od početaka školstva, zadržao se sve do kasnih 90-ih godina XX vijeka, kada je naprosto eksplodirao u cijelom svijetu i kada se, na sva zvona, počelo govoriti o nasilju u školama odnosno vršnjačkom nasilju. Takođe nije bilo isključeno niti nasilje među nastavnim kadrom i učenicima, kako od strane nastavnika prema učenicima tako i od strane učenika prema nastavnicima (Jašović, 1991). Nasilje u školama i protiv škole je sve rasprostranjenije i dobija sve teže oblike i dimenzije, kako u naprednim zemljama, tako i kod nas, odnosno stiče se utisak što je zemlja sve razvijenija da je i nasilje sve “modernije” i pristupačnije.

Danas je nasilje u školama „trend“ u Bosni i Hercegovini i okruženju. Biti nasilnik znači biti neko i nešto, biti prihvaćen i nadređen. Kao i svako drugo nasilje, suprotno je moralnim i pravnim normama ponašanja, čak šta više vuče ka opasnosti. Različiti oblici nasilja u školi se sve više u sociološkoj literaturi tretiraju kao proizvod društvene krize, a ono u školama predstavlja oblike nasilja među učenicima, između učenika i nastavnika, između učenika i školskog osoblja, što dovodi do erozije identiteta škole, učenika i nastavnika. „Vijekovima je škola smatrana svetim mjestom, koje učenici trebaju poštovati, biti ponosni što se obrazuju, smatrati je božanskom, jer u njoj dolaze do novih saznanja i osposobljavanja za život, pa se zbog toga, nasilje u školama smatra zlom, nešto što je neprirodno i neočekivano, odnosno u potpunosti u suprotnosti samom školskom imenu i onome šta riječ škola ustvari predstavlja. Koliko god da na prvi pogled izgleda kao unutrašnji problem, sve zaoštreniji oblici nasilja u školama su ipak usko povezani s oblicima i uzrocima nasilja u porodici, u grupi vršnjaka, u okruženju škole, u gradu i društvu u cjelini, što je najoriginalnije oslikano na samom djetetu” (Milić, 2010:51).

Nasilje u školama kao fenomen ili kao problem je nažalost, velikom brzinom stigao i u naše škole, širom Bosne i Hercegovine. Osim roditelja, grupe vršnjaka i škole, najodgovorniji za pojavu nasilja u školama su mediji, koji svakodnevno pune glave ovim mladim ljudima nasilnim scenama, a prije svega putem TV-a, interneta, mobilne telefonije i video-igara, neprimjereni TV sadržaji u nedolično vrijeme.

Reklame, crtani filmovi, pa i sve druge bezazlene svaštarije koje se mogu vidjeti na našim TV kanalima su prepune nasilja i izmišljotina koje samo pune glave mladoj populaciji, koji ne mogu rastaviti šta je dobro, a šta nije za njih (Popadić, Plut, 2007b).

Sav taj mentalitet medijskog i filmskog nasilja djeluje razorno i dovodi u pitanje norme i vrijednosti na kojima počiva i zajednica i društveni poredak jedne zemlje (Bošković, 2007). Porodica, grupa vršnjaka, škola kao vaspitno-obrazovna ustanova i mediji su osnovni činioci u stasanju i razvoju mladog čovjeka, a time bitno utiču i na druge segmente koji su društveno neprihvatljivi i negativni. Kod grupe vršnjaka veliku ulogu u ponašanju pojedinaca ima mišljenje i savjet vršnjačkih istomišljenika, sa kojima se provodi najveći dio slobodnog vremena, gdje su sve ideje svedene na jedan uski prolaz, odnosno u mozgovima mladih vršnjaka isto je razmišljanje. Vršnjačke grupe su vrlo opasne za ovakvo ponašanje pojedinaca i sa njima treba imati dosta strpljenja i provoditi raznovrsnu edukaciju na promjeni načina razmišljanja i ponašanja (Nikolić, 2006).

Problem nasilničkog ponašanja u školi

Škola, kao vaspitno-obrazovna ustanova, ima težak zadatak da problem nasilničkog ponašanja pojedinaca i grupa svede na najniži procenat, imajući u vidu da se ovakvo ponašanje najčešće i dešava u školi, školskom dvorištu ili u neposrednoj blizini iste, uglavnom gdje se mlado društvo sastaje. Društvo i nedostatak vrijednosti su, nažalost, u današnjim uslovima života, osnovni krivac za nasilničko ponašanje mladih, jer putem javnosti i medija mladi žele skrenuti pažnju na sebe i svoje okruženje, na svoj status i poziciju koju imaju, pa za rad toga na sve su spremni učiniti na štetu svoju ili tuđu. Tome, svakako, treba dodati nedostatak društvenih vrijednosti u zemljama u kojima se srušio stari poredak i sistem i u kome se nije uspostavio novi vrijednosni i opšteprihvaćeni sistem, pa je međuprostor bio savršen za razgradnju i nastanak sistema poznatom pod imenom “nasilje” (Macanović, 2013).

Ipak škola je veoma važan i značajan faktor socijalizacije svakog djeteta pa je neophodno da je posmatramo i iz tog ugla kako bi smo razumjeli koliko ona zapravo igra važnu ulogu u prevenciji nasilja. Imajući u vidu da je škola je mjesto u kojem mladi provode veliki dio dnevnog vremena ona se smatra i jako važnim i bitnim faktorom njihove socijalizacije. Osnovni zadatak škole je da stvara emocionalno pozitivnu, otvorenu i podržavajuću klimu za učenike i druge zaposlene. Svi učenici treba da imaju podršku od strane nastavnika koji afirmiše pozitivne vrijednosti i

predavanja utiču na ličnost učenika, da im se omogući da se uključe u različite sekcije i vannastavne aktivnosti i druge korisne potrebe, a neophodna je i intenzivna saradnja porodice i škole kao i pedagoga."Škola, pored toga što ima obrazovnu, kulturnu, mora obratiti pažnju i na vaspitnu ulogu svih učenika. Veliki napredak u vraćanju vaspitnoj ulozi svake škole svakako je uvođenje stručnih timova u škole, odnosno zapošljavanje psihologa, što postaje i obavezujuće. Njihov osnovni zadatak je da sprovode razne programe prevencije društveno neprihvatljivih ponašanja mladih, da uspostave dobru i otvorenu komunikaciju na relaciji škola-učenik ili škola-roditelj, pedagog-učenik. Isto tako, jedan od mnogo bitnih faktora je uloga porodice u preventivnom djelovanju, i uopšte u spriječavanju i nošenju sa posljedicama maloljetničke delinkvencije, je presudna, mišljenje je psihologa koji se bave ovom problematikom i koji su posvećeni društvenom problemu. Mnogo neophodno je da roditelji imaju stabilan emocionalni odnos sa svojom djecom, da pričaju, da ih podržavaju, da gaje međusobno povjerenje i podršku u porodici“ (Kovačević, 1999:71).

Takođe je neophodna jaka povezanost između djece i roditelja, te uključivanje djece u razgovore koji su važni za porodicu, potpuna, jaka, funkcionalna i stabilna porodica je primaran uslov za zdrav psihofizički i socijalni razvoj svakog biološko zdravog djeteta. S obzirom na današnji način ubrzanog života, na uslove koji mnogim roditeljima diktiraju često i prekomjerno odsustvo iz kuće, djeca se osjećaju zenemarenim i zapostavljenim te manje korisnim. Skoro svi stručnjaci savjetuju roditeljima kako je važno da uvijek budu uz svoje dijete, da kontinuirano prate njegove potrebe, želje, navike, promjene u ponašanjima, promjene u školskom uspjehu, da poznaju društvo sa kojima se druži, da obrate pažnju na djetetove promjene raspoloženja i moguće konflikte ili druge nelagodne promjene (Plut, Popadić, 2007a).

Uticao škole na ponašanje učenika

Poslije porodice, škola je najvažnija društvena grupa sa kojom se dijete susreće i postaje njen član. Škola je veoma važna obrazovna institucija koja ima veliki značaj za pravilno vaspitanje i razvoj mladih, ali i formiranje svih onih svojstava koja su nužna za pravilan razvoj i normalno uključivanje u društveni život. Međutim, bilo zbog objektivnih ili subjektivnih razloga, škole uvijek ne ispunjavaju u potpunosti svoju funkciju, pa se nedovoljno i neadekvatno obrazovanje može negativno odraziti na ponašanje mladih (Macanović, Petrović, 2015)..

Reforma obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini, brojne promjene i usklađivanje propisa sa evropskim standardima doprinijeli su entropiji obrazovnog sistema i činjenici da se određene novine ne mogu sprovesti u praksi, zbog brojnih materijalno – tehničkih problema sa kojima se škole susreću. Jedna od tih neusklađenosti je i preopterećen nastavni plan i program, koji nije u skladu sa potrebama i interesovanjima učenika što kod njih izaziva nemotivisanost, nezainteresovanost, odbojnost prema školi, frustracije, što predstavlja osnovu za pojavu kriminogene inficiranosti. Takođe, poseban problem na koji se ukazuje u pedagoškoj literaturi jeste neusklađenost nastavnih programa sa psihičkim i fizičkim mogućnostima učenika (Macanović, 2014).

Svakako da se kriza društva (ekonomska, politička, socijalna) odražava i na stanje u školama, na njihovo funkcionisanje, kao i na njihovu ulogu koju imaju u socijalizaciji djece. Takvi nedostaci mogu biti jedan od uzroka i kriminogene inficiranosti djeteta, koja često vodi i ka delinkventskom ponašanju mladih. Upravo iz tog razloga ovo poglavlje ukazuje na obilježja disfunkcionalne škole, ali i na posljedice koja takva škola može imati na ponašanje učenika (Macanović, Petrović, 2015).

Nedovoljno razvijena školska mreža, nepovoljne materijalne i kadrovske prilike, rad u više smjena, neadekvatni nastavni programi, podjeljenost škola prema nacionalnoj opredjeljenosti, samo su dio pokazatelja stanja u bosanskohercegovačkom školstvu. Posljedica takve situacije i stanja je loš uspjeh kod jednog broja učenika, odbojnost prema školi, neispunjavanje školskih obaveza, kršenje školskih pravila, bježanje sa časova i itd. Nabrojani elementi, koji govore o negativnom odnosu učenika prema školi, najčešće ukazuju na činjenicu da škola kod ove kategorije djece nije uspjela probuditi interes, želju i potrebu za obrazovanjem. Vaspitno – obrazovni proces postaje sve komplikovaniji i složeniji, sa mnoštvom proturiječnosti, oprečnih mišljenja i stavova. Gotovo nema učenika u ovom procesu koji je zadovoljan svojim položajem. Najčešće takvu entropiju vaspitno – obrazovnog procesa prate i razni oblici ponašanja učenika koji remete nastavu i umanjuju njenu efikasnost. Sve to upućuje na pojavu kriminogene inficiranosti. Ona se prepoznaje kroz probleme u ponašanju za vrijeme časa i uopšte u školi i sredini u kojoj živi, što ukazuje da mlada ličnost ne može samostalno riješiti svoje probleme i da joj je potrebna pomoć. Veoma često se to neprilagođeno ponašanje i remećenje nastavnog procesa objašnjava i opravdava nestašnim duhom učenika, prolaznom fazom, dokazivanjem i «mangupisanjem» pred djevojčicama i vršnjacima. Ipak, ponašanje učenika starijih razreda u osnovnim školama ne može se pravdati na ovakav način. Oni su se već adaptirali na školsku sredinu, upućeni su u školska pravila i dužnosti, tako da se

ovakvo ponašanje mora posmatrati kao kriminogeno inficirano, jer odstupa od osnovnih školskih pravila, obaveza i dužnosti (Macanović, 2013).

Iako je kriminogena inficiranost posljedica brojnih faktora, prioritet stavljamo na porodicu i školu kao osnovne faktore socijalizacije. Škola svakako mora da vodi računa o ovoj pojavi, da je na vrijeme identifikuje, da suzbija njeno širenje i da na preventivan način spriječava njeno javljanje. Kriminogena inficiranost zavisi od organizacije i funkcionisanja same škole, nastavnih planova i programa, opremljenosti škole, nastavnog kadra, broja sportsko–kulturnih sekcija, animiranja učenika da učestvuju u vannastavnim aktivnostima, uključenosti roditelja u školskim aktivima, broja učenika, sredine u kojoj se škola nalazi, saradnje sa policijom i centrima za socijalni rad, kao i drugim organizacijama. Svi ovi nabrojani aspekti mogu izazvati pojavu kriminogene inficiranosti u školama. Dovoljan je samo jedan nedostatak u sprovođenju vaspitno – obrazovnog procesa da stvori kod učenika nezadovoljstvo, deprimiranost, dezorganizaciju stavova i sl. što predstavlja osnovu za asocijalno ponašanje učenika (Macanović, Petrović, 2015).

Neuspjeh u školi se veoma često dovodi u vezu sa pojavom devijantnog ponašanja. Školski uspjeh može biti uslovljen različitim razlozima, kao što su: negativna i poremećena klima u školi, visoki zahtjevi za postignućem bez adekvatne podrške nastavnika, niska očekivanja nastavnika i nedostatak jasnih školskih pravila. Neuspjeh u školi svakako povećava rizik za korišćenje droga, delinkvenciju i druge poremećaje u ponašanju. «Arnold (Arnold, 1999) i saradnici navode da su istraživanja djece u osnovnim i srednjim školama pokazala jaku povezanost između školskog neuspjeha i problema u ponašanju. Školski neuspjeh različito uzrokuje neangažovanost, povećava frustracije i nisko samopoštovanje koje onda uzrokuje da mladi učine neku nedozvoljenu radnju» (Arnold i saradnici, 1999. vidi kod Kovačević, 2007: 333).

Singer, Mikšaj – Todorović (1993) navode da je neuspjeh u školi vrlo jak izvor frustracija i jedan od čestih načina njihove kompenzacije jeste skretanje ka asocijalnom i antisocijalnim oblicima ponašanja. Autori ističu da neuspjeh u školi može voditi do niskog, ili čak nepotpunog obrazovanja, bez određene kvalifikacije i zanimanja. Zbog toga oni teško dolaze do zaposlenja i teško se uključuju u društveno koristan rad, što dovodi do besposličarenja i nerada, te se time stvaraju pogodnosti za javljanje delinkventnog ponašanja. Neuspjeh u školi može voditi do toga da učenici imaju negativan stav prema školi, drugim učenicima i prema nastavnicima. Sve ovo dodatno može intenzivirati kriminogenu inficiranost i dovesti do napuštanja škole, čime mladi ostaju bez obrazovanja, što može uticati i na

kontinuirani neuspjeh u daljem životu. Takođe, ovakvi učenici djeluju često destruktivno na drugu djecu i stvaraju vrlo lošu klimu u razredu.

Često na odbojan stav učenika prema školi i na njegovo ponašanje utiču i neprofesionalan i nekorektan odnos nastavnika prema učenicima, nepoštovanje ličnosti učenika, omalovažavanje, neodmjerene i prestroge kazne, naklonost prema djeci iz uglednijih i bogatijih porodica, verbalna poniženja, loši interpersonalni odnosi nastavnika i učenika. Najčešća posljedica ovakvih postupaka jeste izbjegavanje nastave, tj. bježanje sa časova, što se može smatrati bitnim predznakom prestupničkog ponašanja mladih. Izbjegavanje i bježanje od disfunkcionalne škole je pojava koja je veoma usko povezana i sa razvojem delinkvencije kod djece i maloljetnika. Posljedica svega ovoga je i frustriranost djeteta i ispoljavanje agresivnosti prema vršnjacima, nastavnicima i školskom inventaru (Tomić, 2005).

Umjesto zaključka:

Danas nasilje u školama nije samo problem škole nego društva u cjelini. Neophodno je više vaspitno djelovati od strane svih društvenih institucija kako bi destruktivno ponašanje mladih pretvorili u konstruktivno djelovanje i podstakli njihovo prosocijalno ponašanje. Zato je veoma važno raditi na izgrađivanju sistema vrijednosti djece i mladih, jer je to polazna osnova za bilo kakav preventivni rad. Mnogi teoretičari smatraju da su ove pojave u Bosni i Hercegovini isključivo uzrok rata i tranzicije u kome se naše društvo nalazi, te da je direktna posljedica tih pojava kriza identiteta i promjena u ponašanju i stavovima mladih. Nabrojani nedostaci školskog sistema ne smiju biti pripisani samo školi, nego i društvu u cjelini. Aktivnosti na prevazilaženju tih slabosti uvijek treba da polaze od osnovnog opredjeljenja za dobrobit djeteta, učenika, od onog što je najbolje za njegovo vaspitanje i obrazovanje.

Literatura:

1. Bošković, M. (2007). Osnovi maloljetničke delinkvencije. Banja Luka: Fakultet za bezbjednost i zaštitu.
2. Isić, U. (2010), Vršnjačka medijacija, Vodič za pedagoge i psihologe. Sarajevo: OSCE
3. Izvještaj o implementaciji Strategije za borbu protiv nasilja nad djecom 2007-2010. (2012). Sarajevo: Monitoring tim

4. Jašović, Ž. (1991). Kriminologija maloletničke delinkvencije. Beograd. Naučna knjiga.
5. Kovačević, R. (2007). Rizični faktori u školskoj sredini kao prediktori poremećaja u ponašanju učenika osnovnih škola. U knjizi: Poremećaji ponašanja i prestupništvo mladih (str. 331 – 342). Beograd: FASPER.
6. Macanović, N. (2013). Kriza sistema vrijednosti i poremećaji u ponašanju učenika u osnovnim i srednjim školama. U Zborniku: Nauka i tradicija. 7/2. str. 743 – 752. Filozofski fakultet Pale.
7. Macanović, N. (2014). Kriminogena inficiranost učenika. Banja Luka: Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci.
8. Macanović, N., Petrović, J. (2015). Prevencija vršnjačkog nasilja u osnovnim školama. Banja Luka: Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci.
9. Milić, A. (2010). Psihosocijalni aspekti maloljetničke delinkvencije. Banja Luka: Centar psiholiških istraživanja i zaštite mentalnog zdravlja.
10. Nikolić, Z. (2006). Prevencija kriminaliteta-metodika rada savetovališta za roditelje i decu. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
11. Petrović, J. Šućur, V. (2013). Medijacija u socijalnom radu u funkciji prevazilaženja vršnjačkog nasilja. U Šikman, M, ur. Zbornik radova sa Međunarodne naučno-stručne konferencije Vršnjačko nasilje, Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova, 361-374
12. Plut, D., Popadić, D. (2007a). Priručnik za primenu protokola za zaštitu djece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama. Beograd.
13. Popadić, D. (2009). Nasilje u školama. Beograd: Institut za psihologiju, UNICEF.
14. Popadić, D., Plut, D. (2007b). Nasilje u osnovnim školama - oblici i učestalost. Psihologija.
15. Singer, M. i Mikšaj – Todorović, LJ. (1993). Delikvencija mladih. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
16. Tomić, R. (2005). Komunikacija sa djecom delinkventskog ponašanja. Tuzla: Denfas.
17. Vršnjačko nasilje u obrazovnom sistemu: Primjena Protokola o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu (2010).

VIOLENCE IN SCHOOL AS A TREND OF CONTEMPORARY SOCIETY

Abstract: Nowadays, under the influence of various factors from the environment, the upbringing of children, as one of the most important goals of every society, has found itself in a crisis, both in school and in the family. Basic norms of behavior and aggression have been neglected and violence is increasingly present in mutual communication between adults and children, but also among children themselves. There is a tendency of general rejection and harassment among children, which leads to the withdrawal of children. As a result, many of them, despite their potential, are often on the margins of school activities. Schools will not be able to transform into non-violent schools as long as they do not have external incentives that will be able to initiate changes in the school itself. Therefore, it is important to encourage internal change in the school through the implementation of numerous prevention programs to combat peer violence, which will perceive the creation of a non-violent environment in the school as an open process that seeks to permanently remove barriers to cooperation between school and family. participation in the upbringing of all children. These changes mean a change in attitudes and value systems in school, emphasizing the importance and value of individualization and strengthening the personality of the individual versus the collective, and nurturing and respecting diversity. In the paper itself, we will point out some problems that schools face every day, and they are related to violent behavior of students, as well as peer violence, which is expanding in our society.

Key words: violence, participants, school, peer violence, society.